

O'SMIRLARDA JINOYAT MOTIVLARINI KELTIRIB CHIQARUVCHI IJTIMOY-PSIXOLOGIK OMILLAR

Savriddinova Gulgun Savriddin qizi

Buxoro Davlat Universiteti psixologiya yo'nalishi 1-bosqich magistranti,
Buxoro viloyat Shofirkon tuman 46-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.6298959>

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'smirlarda jinoyat motivlarni keltirib chiqaruvchi omillar, o'smirlik davrida sodir bo'ladigan psixologik o'zgarishlar, o'smirlarning shaxs sifatida rivojlanishi haqidagi psixologik qarashlar, o'smirlarda jinoyat sodir etilishini oldini olishda qaratilgan ishlar mazmuni yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'smir, motivlar, shaxs sog'lom nosog'lom, jinoyatchilik ijtimoiy-psixologik.

Mavzuning dolzarbligi : Mustaqillikning ilk yillaridan davlatimiz rahbariyati tomonidan o'smir yoshlarning har tomonlama yetuk, sog'lom va kamol topdirishga e'tiborini qaratdi. Shu o'rinda huquq- targ'ibot organlari o'smir yoshlar o'rtasida jinoyatchilikka qarshi kurashish emas, balki jinoyatchilikning oldini olish, profilaktik chora tadbirlar ko'rishga e'tibor qaratdilar. Bunday dolzarb muammoni hal qilishda respublikamiz psixologlari ham bir qator amaliy ishlarni amalga oshirib kelmoqdalar. O'smirlar o'rtasida kelib chiqadigan jinoyatlarni sabablarini, motivlarini o'rganib chiqib korreksion ishlar olib borilmoqda. Shunday ekan, biz ham o'z tadqiqotimizda o'smirlarda jinoyat motivlarini keltirib chiqaruvchi ijtimoiy-psixologik omillarni o'rganishni maqsad qilib qo'ygan ekanmiz, bunda biz o'smirlar tarbiyasidagi salbiy og'ishga olib keluvchi omillar va ushbu omillarga nisbatan ularning ijobiy hamda salbiy javoblarini o'rganib chiqamiz. Inson umri o'rganilgan sari, undagi ko'pgina yangidan-yangi ma'lumotlar aniqlanaveradi. Shu sabab o'smirlardagi o'zgaruvchanlik xususiyati psixologlar oldidagi asosiy muammolardan biri bo'lib kelmoqda. Bugungi kunda mamlakatimizda 18 yoshgacha bo'lgan yoshlar aholining taxminan 55foizini tashkil etadi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, bu yoshda insoning ongi, axloqi, ma'naviy qiyofasi shakllanadi. Shu bois mamlakatimizda o'smir yoshlarga e'tibor kuchaytirilgan. Konstitutsiyamizning 45-moddasida voyaga yetmaganlar huquqlari davlat himoyasida ekanligi belgilab qo'yilgan. Asosiy qonunning 64-moddasida esa ota-nalar o'z farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majbur ekani, davlat va jamiyat yetim bolalarni va ota-onalarivasiyligidan mahrum bo'lgan bolalarni boqish, tarbiyalash va o'qitishni ta'minlashi bolalarga yo'naltirilgan hayriya faoliyatini rag'batlantirishi qayd etilgan. Olimlar olib borgan tadqiqotlarga asoslanib o'smirlarda jinoyat motivlarini keltirib chiqaruvchi ijtimoiy-psixologik omillarini o'rganishda respublikamiz psixologlari tomonidan bir qator ilmiy tadqiqot ishlar amalga oshirilgan. Jumladan M.Davletshin, E.G'oziyev, M.Vohidov, N.Komilova, V.Karomova, N.Safoyev, F.Haydarov, Sh.Do'stmuhammedova, L.Nazirova kabi olimlar tomonidan o'smir psixologiyasi, voyaga yetmaganlar psixologiyasi, o'smirlar xulq-atvorining o'ziga xosligi o'smirlardagi o'g'ishlar, tarbiyasi o'g'ir o'smirlar, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi, o'smirlar xulq atvorini o'zgarishiga ta'sir etuvchi omillar kabi masalalar o'rganilgan. O'smir shaxsining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari shunday o'ziga xos imkoniyatlarga egaki, u bazan shaxsning sog'lim munosabatlari va sog'lom turmush tarzini belgilasa, ba'zan esa nosog'lom xulq- atvorning

kelib chiqishi uchun imkoniyat yaratadi. Ushbu xususiyatlar o'smirlarda g'ayriqonuniy xulq-atvor kelib chiqishining oldini olishga qaratilgan psixologik-pedagogik jihatdan ta'sirchan tadbirlarni ishlab chiqish zaruriyatini ko'rsatadi. Bu esa profilaktik tadbirlarni o'smirning individual -psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda olib borishini taqazo qiladi. Tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, psixologlar va pedagoglar tomonidan moslashmagan xulqning oldini olishga qaratilgan bir qator tavsiyalar, maslahatlar ishlab chiqilgan. Tadqiqotchi E.A. Gorshkova tarbiyasi qiyin o'smirlarning sinf jamoasi bilan bo'ladigan munosabatlarini sog'lomlashtirish voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilik xulqining oldini olishda muhim omil sifatida o'rin tutadi, deb ta'kidlaydi. Shaxs o'smir xulqidagi og'ishni tuzatishda harakat qilishda, eng avvalo o'smir shaxsiga, uning ijtimoiy muhitga nisbatan moslashishiga hamda o'smirning motivatsion ehtiyojlar sohasini o'zgartirishga, nosog'lom turmush tarzi va tarbiya muhitini sog'lomlashtirishga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir. Bunda o'smirdagi mavjud bo'lgan ijobiy sifat va xususiyatlariga tayangan holda ularda har tomonlama qiziqishni, birinchi navbatda o'qishga, mehnatga, ijtimoiy foydali faoliyatga nisbatan bo'lgan qiziqishlarni rivojlantirish zarur bo'ladi. O'smirlarda jinoyat sodir etilishining muhim sabablari sifatida irsiyat, ijtimoiy muhit va oilada olinadigan tarbiyani aytib o'tish joiz. Voyaga yetib kelayotgan yosh o'smir psixologiyasida tashqi muhitga qiziqish, taqlid qilish, etiborni jalb qildirish xususiyatlari shakllanib boradi. Ma'lumki oila muhitining sog'lomligi, ota-onalar va oiladagi boshqa a'zolarining madaniy, aqliy, ma'naviy va axloqiy barkamolligi bolalalar va o'smirlar o'rtasidagi jinoyatchilik xulqining kelib chiqishi oldini olishda muhim omil bo'lib hisoblanadi, bolalar va o'smirlar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olishda qator psixologik masalalarga e'tibor qaratish kutilgan natijani beradi.

Adabiyotlar

1. G'oziyev E.F "Psixologiya" Toshkent-1994-yil
2. Davletshin M.G. Obshaya psixologiya . Toshkent-2002-yil
3. Karimova V.M. Psixologiya Toshkent-2004-yil